

March 27, 2013

Klein klein kleutertje. Als de rechter kijft en slaat, krijgt de rechtsstaat klappen

Serge Gutwirth
Dirk Voorhoof

Klein klein kleutertje

Als de rechter kijft en slaat, krijgt de rechtsstaat klappen

Gepubliceerd in *De Juristenkrant*, 27 maart 2013, nr. 266, p.11

Op 12 februari 2013 werden 11 milieuactivisten bij verstek veroordeeld tot effectieve gevangenisstraffen, o.a. wegens bendevorming. De 11 tekenden verzet aan en verschijnen binnenkort opnieuw voor de rechtbank. Meteen krijgt de rechter een nieuwe kans om wél rekening te houden met het verweer van de beklaagden. Want van een eerlijk proces en een rechtvaardig vonnis was nu geen sprake.

Op 29 mei 2011 werd een actiedag georganiseerd tegen een veldexperiment met genemodificeerde aardappelen, op terreinen van de UGent, in Wetteren. Op het einde van de actiedag werd het aardappelveld bestormd, er waren vernielingen op en rond het veldexperiment en enkele politiemensen geraakten licht gewond bij de schermutselingen met de betogers. Tegen 11 actievoerders werd vervolging ingesteld wegens vernielingen, geweldpleging en bendevorming. Op 15 januari kwam de zaak voor de correctionele rechtbank in Dendermonde.

Klein klein kleutertje ...

Op de zitting heeft het openbaar ministerie zijn requisitoir gesteund op de boodschap van “Klein klein kleutertje”. Niet alleen getuigt dit van een enorme inconsequentie ten aanzien van de gevorderde zware straffen, het reflecteert ook de zienswijze dat burgers en activisten zich niet te bemoeien hebben met de ggo-plannen van de wetenschap en de agro-industrie. Kleutertjes moeten braaf zijn en slikken wat wetenschap en bedrijfswereld samen doen. Innovatie dus. Wie kan daar nu tegen zijn?

De evocatie van het kinderliedje zegt ook wat het parket van de rechtbank verwacht : die moet kijven en slaan ... Toch is het strafrecht geen louter overheidsinstrument om lesjes te lezen en straffen op te leggen. Het is integendeel een laatste toevlucht (een *ultimum remedium*), want de straf, zeker de gevangenisstraf, is een radicale inbreuk op de fundamentele rechten van de veroordeelde. Bovendien creëren het strafrecht en de strafprocedure waarborgen voor de rechtsbescherming van de beklaagden. De strafwet dient daarom strikt en beperkend geïnterpreteerd te worden door een onpartijdige rechter die de feiten en hun context op onafhankelijke wijze beoordeelt en op basis daarvan een uitspraak doet over schuld en strafwaardigheid. Alleen onder die voorwaarden kan er legitiem gestraft worden. Strafrechters die kijven en slaan zijn een nagel aan de doodskist van de rechtsstaat.

Verstek en rechten van de verdediging

Herinnert U zich de beelden voor de rechtbank van Dendermonde nog ? Ongetwijfeld : de beklaagden en hun advocaten waren wel degelijk ter plaatse, samen met honderden sympathisanten overigens. Er zijn beelden van de beklaagden en hun advocaten in de gerechtszaal. Toch schrijft de rechtbank in het vonnis dat de beklaagden “niet verschenen zijn, noch iemand voor hen”, en dat ze dus “verstek lieten”. Minstens een bizar uitgangspunt. De advocaten en beklaagden waren immers wèl ter zitting aanwezig, maar ze verlieten de zitting, niet omdat ze geen verdediging wilden doen gelden, maar omdat ze geen eerlijk recht van verdediging kregen. De rechtbank weigerde o.a. kennis te nemen van beeldmateriaal dat een andere versie kon laten zien van wat de beklaagden in de processen-verbaal van de politie ten laste werd gelegd. In het proces tegen de activisten van het Brugse Lappersfortbos heeft extra-beeldmateriaal de rechtbank er immers kunnen van overtuigen dat de verwondingen van enkele politiemensen niet het gevolg waren van gewelddaden door de betogers. De rechtbank weigerde ook specialisten inzake ggo's als getuige te horen, hoewel deze expert-getuigen in deze zaak cruciaal zijn omdat de beklaagden de noodtoestand inroepen als rechtvaardigingsgrond voor hun actie. Om te bewijzen dat hun actie noodzakelijk was om een hoger belang te vrijwaren (volksgezondheid, milieu, landbouw of participatieve democratie) moesten zij wel expert-getuigen en informatie mobiliseren om dit voor de rechtbank hard te maken. Door dit af te wijzen heeft de rechtbank een wettige en rechtmatige verdedigingsstrategie onderuit gehaald, hetgeen neerkomt op een schending van het recht van verdediging. Dat de activisten toen uit protest de zaal verlieten, en dat dit in het vonnis omgezet wordt tot “verstek”, alsof helemaal geen verdediging is gevoerd, is een grove vertekening van de werkelijkheid. Een vertekening die overigens voor het verdere verloop van de zitting bepalend is geweest : het openbaar ministerie en de burgerlijke partijen hebben er een onderonsje van gemaakt, en de rechters hebben zich, zoals blijkbaar gebruikelijk bij verstek-zaken, niet bekommerd om de verweermiddelen van de verdediging. De rechtbank nam klakkeloos de versie van het openbaar ministerie over en kwam bij elk van de 11 beklaagden tot de conclusie dat de feiten “duidelijk” of “zonder twijfel” bewezen waren. De “klein kleutertjes” zullen het geweten hebben : effectieve gevangenisstraffen van zes tot acht maanden. Boem, paukenslag.

Maar zijn de rechters bij verstek *verplicht* om het OM lijdzaam te volgen, alsof er geen andere partij is ? Neen, natuurlijk niet ! Zeker niet als er een goed gevuld dossier met conclusies beschikbaar is, waarvan de rechter kennis neemt vóór de zitting. Dan doen alsof de partij er nooit is geweest, getuigt niet echt van een bijzonder engagement voor een kwaliteitsvolle en accurate rechtspleging. Bovendien betreft het een gevoelige zaak die niet simpelweg gaat om het beteugelen van wat ondubbelzinnig als een misdrijf geldt, maar die juist de rol van het strafrecht mede als inzet heeft. De misdrijven die aan de milieuactivisten ten laste worden gelegd zijn een reductie van wat er op en rond het veldexperiment met ggo-aardappelen in Wetteren gebeurde. Het gaat m.n. om feiten die niet zomaar passen in

wat het strafrecht voor ogen heeft, zeker wat betreft het “crimineel” opzet. De rechters hebben een kans gemist om een juridisch doordacht en pertinent vonnis te vellen.

Noodtoestand en vrijheid van meningsuiting

Het is geheel incorrect dat de strafrechter na de vaststelling dat alle constitutieve bestanddelen van het misdrijf zijn verenigd moet veroordelen en dat “de rest emotie en woordkramerij” is, zoals Leo Neels voorspiegelt (*Knack.be*, 3 maart 2013). De vaststelling van een misdrijf is maar een eerste stap in de redenering. Daarna rijst de vraag of het misdrijf vanuit juridisch oogpunt gerechtvaardigd of verschoond kan worden, dan wel “verzachtende omstandigheden” kunnen ingeroepen worden. Bovendien moet, conform het Europees Mensenrechtenverdrag, ook nog omstandig en pertinent gemotiveerd worden waarom een veroordeling, die immers neerkomt op een inmenging in het recht op betogen en op de expressievrijheid van de activisten, beantwoordt aan een dwingende sociale behoefte in een democratische samenleving.

In de huidige zaak is dit van het allergrootste belang want de activisten beroepen zich zowel op de noodtoestand, als op de vrijheden van meningsuiting, vereniging en vreedzame vergadering (art. 10 en 11 EVRM). Om het eerste punt te maken moeten ze, zoals gezegd, kunnen aantonen dat de waarde waarvoor zij tijdens de actie opkwamen “hoger” was dan de waarde die door het misdrijf beschermd wordt. Bewijst de actie op en rond het veldexperiment juist niet dat het maatschappelijk debat over het ggo-experiment toen pas echt op gang is gekomen? Wie zou van het ggo-experiment in open veld en de risico’s die ermee verbonden zijn geweten hebben, zonder de actie? Moest de strafrechter niet ook minstens rekening houden met de onwettigheid van de veldproef zoals die werd vastgesteld in het vonnis van 1 augustus 2012 door de Voorzitter van de rechtbank van Gent? (Voorz. Rb. Gent, *Greenpeace t. de Belgische Staat en UGent*). De Gentse rechter heeft immers geoordeeld dat het vergunningsbesluit voor de veldproef onvoldoende gemotiveerd was, dat het geen rekening hield met de negatieve adviezen van een aantal experts, dat het stap-voor-stap beginsel was verwaarloosd en dat het geen voldoende neerslag bevatte van de wettelijk verplichte gezondheids- en leefmilieurisicobeoordeling van de veldproef. Zonder meer hallucinant is de vaststelling dat een aantal leden van de Bioveiligheidsraad en experts die over het aanvraagdossier van de veldproef moesten oordelen, nauwe, veel te nauwe banden hadden met de aanvragers zelf. Het vonnis van 1 augustus 2012 maakt duidelijk dat het vergunningsbesluit en meteen ook de veldproef zelf onwettig zijn. Toch vond de rechter het “niet opportuun” om de veldproef te doen stopzetten, omdat niet concreet bewezen was dat er ook daadwerkelijke schade was aan de volksgezondheid en het milieu, en ook wel omdat er al zoveel geld in was geïnvesteerd. Het experiment mocht dus doorgaan, niettegenstaande de vastgestelde onwettigheid. Tegen die achtergrond krijgt de actie tegen de ggo-veldproef een heel andere dimensie, maar deze context en de onwettigheid van de veldproef worden in het vonnis van de correctionele rechtbank van

Dendermonde volledig genegeerd. Wat men ook over ggo's en hun gevaren denkt, het inroepen van de noodtoestand door de actievoerders is in dit geval een volstrekt rechtmatige keuze van de verdediging, die de mogelijkheid moet krijgen hiervoor bewijsmateriaal en getuigenissen aan te voeren. De weigering door de Dendermondse rechtbank om dit verweermiddel minstens een kans te geven en te evalueren, is een brutale negatie van het recht op verdediging van de beklaagden.

Dat het recht op collectieve meningsuiting via een demonstratie, zeker in het licht van het voorgaande, aanleiding kan geven tot bepaalde fysieke acties, moet zeker ook voorwerp van argumentatie door de beklaagden kunnen zijn. Zelfs zonder verweer had de rechtbank dit aspect ambtshalve mee in overweging moeten nemen, het gaat tenslotte om een grondrecht. In plaats daarvan worden nu politieke actie en milieuactivisme gecriminaliseerd, terwijl de actie en het verzet zich richtten tegen een *onwettige* veldproef. Voor alle duidelijkheid : we willen niet gezegd hebben dat dit automatisch de 11 activisten vrijpleit. Maar deze context is wel belangrijk en moet minstens worden meegenomen in de overwegingen en het eindoordeel van de rechters.

Bende

Dat de correctionele rechtbank van Dendermonde de 11 milieuactivisten veroordeeld wegens "bendevorming" (art. 322 Sw.) is ronduit alarmerend. De strafwet moet immers strikt en beperkend geïnterpreteerd worden. Tot nu toe is daar ook zorgvuldig op toegezien, zoals in sociale conflicten waarbij actievoerders wetten overtreden en schade aanrichten. In deze gevallen wordt "bendevorming" terecht in de schuif gelaten of afgeblokt door de rechters. *Idem dito* wanneer actievoerders van Greenpeace, na klacht van Electrabel en andere industriële spelers, als criminele bende worden vervolgd. Wanneer een bedrijf in Sprimont een gewelddadige knokploeg op de stakers en bezetters loslaat, wordt dit evenmin als bendevorming beschouwd. De politie neemt niet eens de identiteit op van de rambo's, maar begeleidt integendeel hun aftocht. Hetzelfde gebeurde bij de roemruchte boerenbetogingen. In schril contrast hiermee is er volgens de rechtbank van Dendermonde wel sprake van bendevorming voor de actievoerders van Wetteren "die salto's uitvoeren uitgedost als clown", "opgezweept door een trommel- en sambabandje", "die een matje bij zich hadden om het overklimmen te vergemakkelijken" en die wat aardappels, maïs, "Heras-hekkens" en "bewakingscamera's" beschadigen, na enig trek- en duw-werk met de politie, met een gekneusde pink als gevolg. Het is ook opmerkelijk dat sprake is van criminele bendevorming, terwijl uit het vonnis blijkt dat er vooraf overleg is geweest tussen de organisatoren van de actiedag, de politie en de burgemeester en dat ook tijdens de actiedag tussen politie en actievoerders afspraken zijn gemaakt. We kunnen alleen maar hopen dat politie en justitie anders te werk gaan met echte criminele bendes of zware jongens met Kalasjnikovs, dan met "kleutertjes" en clowns met trommels, matjes en samba-muziek.

Op 2 april gaat in Dendermonde het proces tegen de 11 opnieuw van start, na verzet. Meteen een nieuwe test voor de Belgische justitie. Kiezen de rechters voor de repressie, de ongenueanceerde bescherming van een onwettige veldproef en de ermee samenhangende belangen van de agro-industrie ? Of krijgen de actievoerders deze keer een eerlijke kans om hun actie te rechtvaardigen of te verschonen in het kader van een belangrijk maatschappelijk debat over volksgezondheid, leefmilieu en politieke vrijheden? De rechters hebben ook de mogelijkheid om de jonge actievoerders niet als criminele bendeleden te stigmatiseren en de volstrekt buitensporige veroordelingen tot gevangenisstraffen in te trekken.

Serge Gutwirth is gewoon hoogleraar aan de VUB en directeur van de onderzoeksgroep Law, Science, Technology and Society

Dirk Voorhoof is gewoon hoogleraar aan de UGent, lid van het Human Rights Centre en van de Liga voor Mensenrechten

Zie ook Serge Gutwirth en Dirk Voorhoof : "Actievoerders, aardappelen en academici", *De Standaard* 1 juni 2011, www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=723AQI9U§ionid=8ea61ab9-28c2-4e57-b835-e1e4f7a966f5 en "Activisten, geen terroristen. Burgerprotest is elementair voor elke democratie. Internationale dag van de democratie", *De Standaard* 14 september 2011, www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=MK3FGKQ7